

Magyarországi Szent Erzsébet két francia tisztelője.

Azoknak a külföldi szenteknek sorában, akiket Franciaországban különösen tisztelnek, előkelő helyet foglal el Szent Erzsébet. Ennek bizonyossága a franciaországi gazdag Szent Erzsébet-irodalom a XIII. századtól napjainkig. A középkorból latin és francia nyelvű életrajzai maradtak fenn. Egyiknek Rutebœuf, a XIII. századi kiváló költő a szerzője. Ezeknek a legendáknak jellemző sajátossága, hogy kiemelik Szent Erzsébet magyarságát, őt mindig mint magyarországi, nem mint thüringiai Szent Erzsébetet szerepeltetik és hangsúlyozzák, hogy magyar királynak volt a leánya, hogy Magyarországon töltötte gyermekéveit és magyar szimpátiájuk behizonyítására a vele kapcsolatos csodák színhelyét nem egyszer a valósággal ellentétben Magyarországra helyezik át. Az is jellemző, hogy a francia székesegyházakban Szent Erzsébetnek nem a *Laetare Germania*, hanem a *Gaude Felix Hungaria* kezdetű zsoltosmáját énekelték, mely magyar földön volt elterjedve s amely Magyarországot, mint a szent asszony szülőföldjét magasztalja. Franciaországban járó főpapjaink, mint Gosztunyi János püspök, elősegítették Szent Erzsébet kultuszát azzal, hogy a magyarságát kiemelő himnuszokat meghonosították Franciaországban.

A liturgikus szövegeken, legendákon s lectiókon kívül Szent Erzsébet magyarságának hirdetői a középkori francia miniatűrök is. Lényegesen különböznek a német miniatűröktől, melyek, bár Szent Erzsébet húszonnégy éves korában halt meg, rendszeren öreg asszonynak ábrázolják és az irgalmasság gondolata uralkodik bennük. A francia miniatűrökön ellenben a szent élte virágjában levő fiatal leány, akinek egy angyal koronát hoz s akivel a rózsacsoda nem Wartburgban, hanem a pozsonyi királyi várban történik meg.

Szent Erzsébet sírját Marburgban szétdúlták. Koponyája sok viszontagság után a Rohan-család birtokába került. Ennek a családnak egyik tagja mint besançoni érsek az értékes ereklyét az ottani érsek-ségnek adományozta, ma is ott őrzik.

Tekintélyes a száma azoknak a Szent Erzsébettel foglalkozó francia munkáknak is, melyek a XVI. század óta nyomtatásban napvilágot láttak. Vannak köztük drámai művek, értekezések, túlnyomó részük életrajz. A legjelentősebb köztük Charles de Montalembert gróf *Sainte Elisabeth de Hongrie* című két kötetes munkája. Első kiadása 1836-ban jelent meg, azóta sok kiadást ért meg, van egy gazdagon illusztrált kiadása is, német, spanyol, angol, olasz, magyar nyelvre is lefordították.

Montalembert-nak Szent Erzsébet és Magyarország iránt tanúsított különös érdeklődéséhez az is hozzájárult, hogy felesége a belga Mérode-család sarja volt, és ez atyai ágon Szent Erzsébetben egyik őst tisztelte vagyis az Árpádoktól származtatta magát.

Montalembert Szent Erzsébet-életrajzához széles körű tanulmányokat végzett. Elzarándokolt Wartburgba, Bambergbe, Marburgba s mindazokra a helyekre, melyek valami módon Szent Erzsébetre emlékeztetnek. Azt is tervezte, hogy a távoli Magyarországon felkeresi a szent szülővárosát, Pozsonyt és ott is merít ihletet munkája megírásához. Ezt a tervét azonban csak pár évvel később valósíthatta meg, 1841-ben, amikor Thiers miniszterelnök megbízásából Keleten politikai utazást tett és feleségével végighajózott a Dunán. Ekkor kiszállt Pozsonyban és megismerte kedves szentjének szülőházáját, melyet mint régi katolikus országot mindenkor nagyrabecsült.

Húsz év múlva egy nagyobb európai körutazás keretében megint meglátogatta hazánkat és hosszabb időt töltött nálunk. Ez alkalommal volt egy különös célja is. Személyesen meg akart ismerkedni br. Eötvös Józseffel, aki megküldötte neki német nyelvű műveit s akivel később politikai, egyházi és bűnügyi kérdésekben élénk levelezést folytatott. Eötvösnek nagy része lehetett abban is, hogy az Akadémia Montalembert-t 1858-ban kültagjává választotta.

1861. június havában járt Montalembert Magyarországon. Erről az útjáról bőséges naplójegyzeteket készített s ezek alapján hazánkban való tartózkodásának részleteit is ismerjük.

A bécsi Reichsrathban csodálkozva látja, hogy a 85 magyar képviselő számára fenntartott padok üresek, mert az 1861-iki februári pártenssel összehívott birodalmi gyűlésen a magyarok, éppúgy mint a horvátok és az olaszok, nem jelentek meg. Bár úgy gondolja, hogy a magyarok kissé messze mennek az autonómia követelésében, elismeri, hogy a jog, igazság és történelem mellettük szól és megérti, hogy nem akarnak lemondani nyolcszázados nemzeti és parlamenti intézményeikről és megjelenni egy bizonytalan jövőjű közös parlamentben.

Mielőtt Montalembert Pestre megérkezett, Győrben kiszállt, ott hagyta feleségét és Katalin leányát s kirándult Pannónhalmára, melynek ősi bencés anyaháza őt, mint a *Moines d'Occident* íróját, nagyon érdekelte. Megtekintette a könyvtárat, a templomot és gyönyörködött a toronyból nyíló kilátásban. Czinár Mór akkori levél- és könyvtárnok megajándékozta *Monasteriológiájának* egy példányával, a perjel pedig naplójában azt jegyezte fel róla, hogy egy francia származású kánoknak, Mislin-nek, ajánlólevelével érkezett Pannónhalmára, ahol „a nagy hírű férfiú szerénységével és nyájasságával mindnyájuk szeretetét megnyerte.”

Montalembert június 17-én érkezett Pestre, hol impozáns fogadtásban volt része. Budapesti tartózkodása alatt különösen a konzervatív mágnásokkal érintkezett. Scitovszky hercegprímás, gróf Károlyi Lajos, gróf Apponyi György, gróf Majláth György ebédre hívták meg, mások fogadásokat rendeztek tiszteletére. Kirándulásokat is tett, volt a Margit-szigeten és Fóton gróf Károlyi István kastélyában.

Montalembert igen mozgalmas időben járt Magyarországon. Pár hónappal előbb, április 2-án nyílt meg tizenkét évi szünet után az or-

szágyűlés, melyen a határozati és felirati párt heteken át heves vitákat folytatott a februári pátenstre adandó válasz dolgában és alig két héttel Montalembert érkezése előtt fogadta el az országgyűlés Deák felirati javaslatát.

Természetes, hogy Montalembert-t ittléte alatt nagyon érdekli a magyar politikai helyzet. A főrendiház ülésein gyakran megjelenik. Egyik nap az elnöklő országbíró, gr. Apponyi a Ház sok tagjával együtt üdvözli. Eljár a képviselőházba is, ahova különösen Deák és Eötvös személye vonzza. Különösen mély és maradandó benyomást gyakorol rá Deák, akiről Eötvöshöz intézett későbbi leveleiben gyakran megemlékezik.

Montalembert budapesti időzésének legértékesebb eredménye volt annak a barátságnak megerősödése, mely addigi levélbeli ismeretségük alapján közte és br. Eötvös József között szövődött. Több ízben voltak együtt és Montalembert svábhegyi villájában meglátogatta a magyar államférfiút. Élete végéig hűségesen kitartott e barátság mellett. Buzgólkodott Eötvös A XIX. század uralkodó eszméi című munkája francia fordításának ügyében, melyből megfelelő fordító hiánya miatt semmi sem lett, állandó levelezésben maradt vele és hogy milyen nagyra becsülte, mutatják egyik levelének következő mondatai: „Mikor Magyarországra gondolok s mikor róla beszélek, mindig önt helyezem, kedves báró, beszélgetéseimnek előterébe. Töreksem önt megismertetni és becsültté tenni azok előtt, akik képesek megérteni az ön munkáját s megvagyok győződve arról, hogy az ön hírneve előbb vagy utóbb egész Európában eléri azt a magaslatot, mely önnek jog szerint kijár.”

A fővárosi katolikus lapok: a Pesti Hírnök s az Idők Tanúja részletesen beszámolnak Montalembert buapesti látogatásáról és behatóan foglalkoznak egyéniségével. A Pesti Hírnök úgy jellemzi, mint „a törvényszerűség és alkotmány bajnokát”, alkí nagy tiszteletet érdemel s „az Árpád-vérből származó gr. Mérode-családból választván nejét, ezáltal magyarrá honfiúsított.” Az Idők Tanúja is magasztalja és azt a reményét fejezi ki, hogy Szent Erzsébet francia életrajzíróját margitszigeti kirándulása egy új katolikus remekmű megírására fogja ösztönözni.

A sajtó túlnyomó részét kitevő szabadelvű lapok ellenben nem jó szemmel nézték Montalembert látogatását és kifejezést is adtak iránta érzett bizalmatlanságuknak. A Pesti Napló egyik számában minden kommentár nélkül jelenti, hogy Montalembert Pestre érkezett és mindennap megjelenik az országgyűlésen. Egy másik számában vitába szállva egy bécsi lappal, amely Montalembert-nak Magyarország politikai törekvéseit méltányló nyilatkozatát idézte, ezt írja: „Különös, hogy a *Fortschritt* éppen az ódonságok bálványozójának, amilyenpek ismeri a világ Montalembert grófot, tulajdonít ily nyilatkozatot, forradalmi szavakat a legitimitás bajnokának. . . . Nem tartanók szerencsésnek, ha az európai politikában oly súllyal bírnának, mint amilyet azoknak a *Fortschritt* tulajdonít.”

A Hölgyfutár is megjegyzi, hogy vannak, akik nem szívesen olvasták azt a hírt, hogy a legitimista Montalembert-t, Napoleon ellenfelét főuraink nagy előzékenységgel fogadták. Reméli, hogy ez a fo-

gadtatás nem a politikusnak szólt, hanem a főrangú franciának és a híres írónak.

Pestről Montalemberték özvegy Apponyi-Sztáray grófné meghívására Nagyatnyba mennek s három napig az ottani kastély nagy-műveltségű, de osztrák érzelmű úrnőjének vendégei voltak. Ennek a találkozásnak is évekre terjedő, meghitt levelezés volt a folytatása. Montalembert leveleiben igyekeznek az osztrák-barát, centralisztikus és abszolutisztikus elvű grófnét megtéríteni, benne a magyar hazaszeretet és alkotmányos érzületet felébreszteni. Azt ajánlja neki, hogy, ha gyermekei boldogságát szíven viseli, akkor ne szakítsa el őket nemzetüktől s törekedjék nemcsak jó katolikusokká, hanem egyszersmind jó magyarokká nevelni őket.

Hazánk iránti rokonszenvét Montalembert mindvégig megőrizte s 1861-iki magyarországi útját élete leggyönyörűbb emlékének tekintette. Eötvöshöz írt egyik levelében hazánk iránt érzett nagyrabecsülését így indokolta meg: „Honfitársaimnak nagy része mit sem tud Magyarországról, de nem is érdeklődik iránta s épp azért nem tetszik nekik, amiért én csodálom: a szabadságnak és hagyományoknak ott található frigyéért, férfias és független jelleméért.” Állandóan olvasta a Pester Lloydot és bosszankodott, hogy honfitársai, miként az angolok is, annyira közönyösek és tudatlanok a Magyarországot illető ügyekben. „Ennek fő oka — írja Eötvösnek szóló levelében — az önök szerencsétlen nyelve, mely ledönthetetlen korlátot alkot önök és a civilizált világunk többi része között s önöket arra ítéli, hogy csak a német sajtó igen gyanús prizmáján keresztül váljanak ismertté.” Miként Renan, úgy ő is sajnálatosnak tartja, hogy a magyar tudósok, különösen a történészek, már nem írnak többé latin munkákat, melyek révén azelőtt összeköttetésbe jutottak a nemzetközi tudományos világgal.

Montalembert mindent elkövetett tehát, hogy hazájában érdeklődést keltsen hazánk iránt. Mint láttuk, a hatvanas években ő szólította fel barátját, Gustave de La Tourt, hogy irodalmi formában dolgozza fel magyarországi emlékeit. A magyarokat, akik Párizsba jöttek, szívesen fogadta, különösen, ha Eötvös ajánlotta őket. Ezek közé tartozott az ifjú gr. Apponyi Albert is, akinek Emlékirataiban ezt olvassuk Montalembertől: „... ez a, sajnos, súlyos betegségben szenvedő nagy ember valóságos atyai szeretettel fogadott: minden összeköttetését rendelkezésemre bocsátotta... felhatalmazott, hogy bármikor bemondhassam magamat hozzájuk étkezésre... bajos volna szavakkal kifejezni azokat a szellemi javakat, amelyekkel a Párizsban töltött három hét alatt csaknem mindennapi érintkezésünk folyamán ez a felekölt lélek engem elhalmozott.”

1907. november havában Pozsony városa nagyszabású módon ünnepelte meg Szent Erzsébet születésének 700 éves fordulóját. Az ünnepélyt egy országos bizottság készítette elő, melynek Zichy János kultuszminister s Apponyi Albert voltak az elnökei.

Az ünnepségek a préposti lak udvarában Szent Erzsébet márványszobrának leleplezésével kezdődtek. A szobor, Rigele Alajos műve, a szent asszonyt jótékonyság közben ábrázolta, amint csodatevő köpenyével egy meztelen gyermeket betakar, jobb kezében pedig gyümölcsöt tart. A domban elhangzott ünnepi nagymisén jelen voltak az

egyházi főméltóságok, a kormány képviselői, sok magyar főúr s a bécsi udvar több tagja. A szentbeszédet Városhy Gyula kalocsai érsek mondta. Azután a Városi Színházban élőképekben Szent Erzsébet legendáját mutatták be. A bizottság Szent Erzsébet emlékét maradandó formában egy róla elnevezett nagyméretű gyermekotthon létesítésével örökítette meg, mely célra a régi Pálffy-féle kastélyt használták fel. A gyermekotthonnak 1908. június havában volt ünnepélyes alapkövetétele.

A pozsonyi Szent Erzsébet-ünnepségeknek volt egy francia vendége is, La Salle de Rochemaure herceg, aki Pozsonyban és Budapesten hosszabb időt töltött. 1909-ben e közép-európai utazásának benyomásait egy vaskos kötetben foglalta össze, melyben három fejezetet Magyarországnak szentelt.

La Salle, mint Szent Erzsébet buzgó tisztelője, részt vett 1907. május havában a Wartburgban rendezett Szent Erzsébet-ünnepélyen, valamint a Fastenrath német költő-rendezte kölni Virágjátékokon. Kölnben Szent Erzsébetről szóló elbeszélésével elnyerte a Pozsony városa által kitűzött pályadíjak egyikét, a pozsonyi Mária Terézia szobor ezüstből való kicsinyített mását. A wartburgi és kölni ünnepségeken pozsonyiak is voltak: Komlóssy Ferenc nagyprépost, Kumlik Tivadar polgármester és Batka János városi levéltárnok. Ők hívták meg La Salle-t a pozsonyi ünnepélyre.

La Salle ősrégi, délfraancia nemesi családból származott. A hercegi címet XIII. Leótól kapta. Ezzel ismerte el a pápa a Szentszék és Franciaország között felmerült ellentétek kiegyenlítése terén szerzett érdemeit. La Salle Auvergne-ban lakott avrens-i kastélyában s a politika mellett előszeretettel foglalkozott irodalommal. Lelkes támogatója volt az irodalmi regionalizmusnak, felolvasásokat tartott hazáján kívül Spanyolországban s Belgiumban és több kisebb-nagyobb műve jelent meg nyomtatásban: elbeszélések, útleírások, irodalmi értekezések, emlékbeszédek, stb., túlnyomó részt helyi jelentőségű, dilettáns munkák.

La Salle kétszer járt Magyarországon, először 1907-ben, hogy megjelenjék a pozsonyi Szent Erzsébet-ünnepélyen, másodszor 1909-ben, amikor előadást tartott Budapesten a Szent István-Társulatban nagynevű földijéről, a szintén auvergne-i születésű II. Szilveszter pápáról.

La Salle Magyarország, mint arisztokratikus, konzervatív, katolikus, tradicionálista és franciabarát ország iránt meleg rokonszenvet érez. Büszkén hivatkozik rá, hogy egyik XIV. századi őse, Gadifer de La Salle két ízben is járt Magyarországon, egyszer diplomáciai megbízatása volt, másodszor pedig azért jött, hogy részt vegyen a nikápolyi ütközetben. Nagyon érdekli történelmünk, olvas Magyarországról szóló könyveket és ittléte alatt igyekszik minél többet látni és hallani. Jöndulatú, sokoldalú, de felszínes megfigyelő, mindent rózsaszínben lát, mindentől és mindenkitől el van ragadtatva, túlságosan udvarias, szeretetreméltó, bőbeszédű, kissé naiv, hiú, ómódi arisztokrata.

Pozsonyban nagyon élvezi az ott egybegyűlt főúri és főpapi társaságot. Megcsodálja a fényes fogatokat, a nagyszerű díszöltönyöket, különösen pedig a püspökök magyar díszruhás huszárjait. Ez a pompa és fényűzés, mint írja, a demokratikus Franciaországban ismeretlen. Nem kevesebb, mint tizenöt lapot szentel a főhercegi ebéd leírásának, közli a német nyelvű meghívó és francia nyelvű étlap szövegét. Lát-

szik, hogy pozsonyi tartózkodásának ez volt a legnagyobb élménye. Azt írja, hogy a spanyol királyi udvarban sem látott olyan előkelő és izléses fényűzéssel rendezett vendégséget.

Azt tapasztalja, hogy a magyar főurak és főúri hölgyek mind tudnak franciául. Csodálkozik ellenben azon, hogy a főpapok közt, akikkel megismerkedett, egyetlen egy sem beszélte az ő nyelvét. Ezért kénytelen volt előszedni fogyatékos latin tudományát és Komlóssy prépost ebédjén latin felköszöntőt mondott, amelyet, bár a legnagyobb akarattal sem mondható remekműnek, szintén belevesz a könyvébe.

Meglepi, hogy a magyar klérus tagjai a társaságban és a polgári életben milyen könnyedén s szabadon mozognak és gyakran sem az öltözködésük, sem a viselkedésük el nem árulja papi mivoltukat. Franciaországban a katolikus papságot s a világi társadalmat élesen megvont határ választja el, míg Magyarországon ez a két réteg összeolvad. Előfordul tehát, hogy társaságban valaki órákon át beszélgethet egy tudóssal, íróval vagy költővel, anélkül hogy bármi is sejtetné vele, hogy papi emberrel van dolga.

Budapesten Kőrösi Albin piarista tanár a herceg kalauza, aki megismerteti vele fővárosunk nevezetességeit s akivel azután a világháború kitéréséig levelezésben marad. Sokat van együtt egy művelt és világot járt katonával, Palkovics tábornokkal is, aki mint Miksa császár bizalmas embere Mexikóban küzdötte végig a háborút francia tisztek társaságában. Meglátogatja budai palotájában Apponyi Albertet, megismerkedik ifj. Andrássy Gyulával, Teleki Pállal, Rákosi Jenővel, Lánczy Gyula történettudóssal, a francia származású Bakács János belvárosi plébánossal s másokkal. Tiszteleg Vaszary Kolozs hercegprímásnál is, aki előrehaladott kora miatt ekkor már egészen visszavonult életet élt s akit a pozsonyi ünnepeken ezért Kohl Medárd képviselt.

Teleki Pál egyszer ebédet ad tiszteletére a Nemzeti Kaszinóban. Ebéd után megmutatják neki a szalónokat és játéktermeket. Az egyikben egy francia szemnek szokatlan látvány tanúja: egy igen elegáns megjelenésű püspököt lát ott főpapi öltözetben billiárdozni és fekete-kávét szüröcsölni. Ez az előkelő főpap valószínűleg a Gasteinben 1913-ban rejtélyes körülmények között elhalálozott Bogdanovics Lucian budai szerb, tehát görög-keleti püspök volt.

A magyarság jellemző vonásai La Salle szerint a következők: lángoló házaszeretet, erős nemzeti önérzet, minden miszticizmustól távolálló gyakorlatias észjárás, mellyel a dolgoknak különösen utilitárius oldalát látja s amely vallási kérdések iránt meglehetősen közömbössé teszi.